

УДК 658.21

Ціпурида В.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту

Київського національного торговельно-економічного університету

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ
СТРУКТУРНИХ ОСНОВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ДИНАМІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ****THE INNOVATIVE APPROACH TO THE FORMATION
OF THE STRUCTURAL FOUNDATIONS OF THE ENTERPRISE
AND THE DYNAMICS OF ITS DEVELOPMENT****АНОТАЦІЯ**

У статті пропонується інноваційний підхід до формування структурних основ підприємства та динаміки його розвитку як первинної ланки економіки держави в умовах швидкоплинних змін його зовнішнього середовища. Розглянуто питання прояву алгоритму дії універсальних діалектичних закономірностей на розвиток підприємства як соціально-економічної системи у життєво важливій необхідності забезпечення реалізації моделі сталого економічного розвитку держави.

Ключові слова: система, структурні основи, причинно-наслідкові зв'язки, універсальні діалектичні закономірності розвитку, динаміка розвитку, етапи і стадії розвитку систем, життєвий цикл, графічне відображення етапів циклу.

АННОТАЦИЯ

В статье предложен инновационный подход к формированию структурных основ предприятия и динамики его развития как первичного звена экономики государства в условиях быстропотекающих изменений его внешней среды. Рассмотрены вопросы проявления алгоритма действия универсальных диалектических закономерностей на развитие предприятия как социально-экономической системы в жизненно важной необходимости реализации модели постоянного экономического развития государства.

Ключевые слова: система, структурные основы, причинно-следственные связи, универсальные диалектические закономерности развития, динамика развития, этапы и стадии развития систем, жизненный цикл, графическое отображение этапов цикла.

ANNOTATION

In the article proposes an innovative approach to the formation of the structural foundations of the enterprise and the dynamics of its development, as the primary level of the State economy in conditions of fast changes its external Wednesday. Discusses the manifestations of universal action algorithm dialectical patterns for enterprise development as a socio-economic system in the vital need for a permanent model of economic development of the State.

Keywords: System, structural foundations, causal connections, universal dialectical dynamics of development patterns, stages and phases of systems development life-cycle, a graphical display of the phases of the cycle.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки в країні потребує від вітчизняних підприємств підвищення ефективності побудови їх структурних основ та динаміки розвитку відповідно до вибраної стратегії сталого економічного розвитку, що дасть змогу покращити конкурентоздатність в умовах швидкоплинних змін ринку, стану і розвитку об'єктів управління та їх зовнішнього середовища.

Нагальною проблемою є подальша раціоналізація та інтеграція всіх процесів, які здійснюються в системі управління підприємством

у нових умовах господарювання. Це пояснюється, з одного боку, множиною багаторівневих цілей, об'єктів і суб'єктів управління, а з іншого, – складністю їх узгодження та недостатністю науково-методологічних та методичних напрацювань у цій сфері.

Отже, у нових умовах господарювання підприємству потрібна стратегія інноваційних змін у самих його структурних основах відповідно алгоритму дії універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем. Саме вона може забезпечити можливості для генерування нових технологій управління будь-якого рівня розвитку – світового, національного чи регіонального. Для цього недостатньо професійних знань сучасного менеджменту, потрібно поєднати з ними фундаментальні знання про дію універсальних діалектичних законів природи на розвиток підприємства як системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія, методологія та практика побудови структурних основ підприємства відповідно стратегії його розвитку має достатньо широкий арсенал методів і форм. Ще родоначальники політичної економії стверджували, що управління соціально-економічним розвитком повинно базуватися на дії загальних законів природи. Сучасні моделі, система управління підприємством, державна політика підтримки розвитку підприємств викладені у працях Л.І. Федулової [1, с. 34–38] та ін. Вплив сучасних теорій менеджменту на розвиток структурних основ підприємства вивчали Н.А. Пашкус, З. Савельєва [2, с. 72–80]. Теоретичні аспекти філософії управління та системного моделювання організаційного механізму управління підприємством знайшли своє висвітлення у роботах В.А. Полякова [3, с. 56–59; 4, с. 65–68].

Окремим питанням розвитку систем (у тому числі і підприємства) у метасистемі (планетному середовищі) приділяв увагу А.І. Суббето [5, с. 47–64]. Питання управління інноваційним розвитком сучасних підприємств вивчали Л.І. Федулова [6, с. 167–178], М. Френц [7, с. 89–93]. Проблемам сучасних фінансово-економічних криз та шляхам і методам їх подолання присвятив свої дослідження А.А. Чухно [8, с. 56–67].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальновідомо, що модернізація економіки – це кардинальна зміна характеру функціонування економічної системи, що забезпечує динаміку нарощування її інноваційного потенціалу. Однак ще не досконально вивчено вплив універсальних діалектичних закономірностей на циклічний розвиток таких соціально-економічних систем, як підприємство, на узгоджений розвиток його внутрішнього та зовнішнього середовища, що обумовлюють також і розвиток суспільства та глобальної природної метасистеми. Виникає гостра потреба поєднати знання дії універсальних діалектичних закономірностей природи та знання сучасного управління господарською діяльністю підприємства на всіх рівнях його діяльності. Як відомо, незнання закону, у даному сенсі – закону метасистеми (планетарного середовища), не звільняє від відповідальності. Отже, предметне поле концептуального обґрунтування розвитку підприємства відповідно дії універсальних діалектичних закономірностей є науковою проблемою, вирішення якої має важливе значення в гносеологічному і практичному аспектах.

Мета статті полягає у подальшому вивченні впливу універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем на причинно-наслідкові взаємозв'язки у формуванні структурних основ підприємства та динаміки його розвитку, а також на системні основи трансформаційних процесів в економічному просторі суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне підприємство повинно досягти у своїй діяльності узгодженого розвитку всіх систем, від Макро- до Мікросвіту, в яких воно так чи інакше приймає безпосередньо чи опосередковано, участь, що невідворотно призводить до трансформації всіх без винятку систем, надаючи можливості для їх виходу на якісно новий рівень, формує різні ступені їх удосконалення, що і відбувається за дії універсальних діалектичних закономірностей природи.

Перелік і систематизування закономірностей розвитку систем до цього часу здебільшого базувалися на емпіричних дослідженнях та історичних досягненнях економіки і менеджменту, тобто переважно на дослідженнях індуктивного методу, що звужує поле і глибину дослідження. Однак загальновідомо, що для повноти будь-якого дослідження необхідно поєднувати як індуктивний, так і дедуктивний методи, тобто шлях від конкретного до загального і від загального до конкретного, поєднуючи причинно-наслідкові зв'язки в природі явищ.

Пропонуємо систематизацію та взаємозв'язок між закономірностями розвитку систем структурувати на основі міждисциплінарного синтезу. Оскільки управління (упорядкування явищ) – це узгодженість розвитку всіх різнорівневих систем, то воно і повинно будуватися на основі універсальних діалектичних законів

природи, враховуючи основні первинні три параметри розвитку: *Простір, Час і Енергію*. Для підприємства параметр часу – це його життєвий цикл.

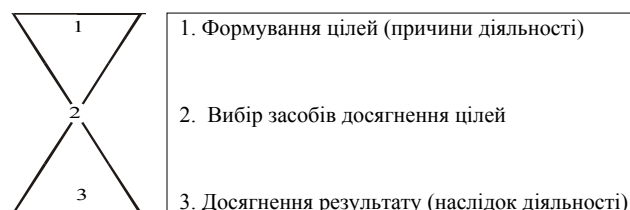
Параметр простору – сегмент ринку, який займає підприємство. *Простір* підприємства – це форма організації його життєдіяльності, яка враховує багаторівневі внутрішні синергетичні та ієрархічні взаємозв'язки, що відповідають комунікативним зв'язкам відділів, служб (підсистем) у його структурних основах, відповідно до стратегії розвитку підприємства, а також інтегративні зовнішні взаємозв'язки: з державою, постачальниками, кооперантами, споживачами, що визначають сегмент ринку (зовнішнє середовище, в якому знаходиться підприємство) і його розширення на ринку.

Якість зв'язків як у внутрішньому середовищі, так і з зовнішнім середовищем підприємства залежить від рівня його управлінської та організаційної культури. Рівень ефективності управління підприємством, тобто якість інтеграції його в єдину систему, визначає ступінь досконалості його структурних основ та системи управління, а також якість використання ресурсів (людських, сировинних, фінансових та інформаційних) та їх співвідношення і узгодження як можливість ефективної діяльності.

Параметр енергії – всі види ресурсів, тобто можливостей, потенціалу підприємства. І тільки за дією універсальних діалектичних законів природи можливо ефективно організувати простір прояву підприємства як системи, вибрати оптимальний час його розвитку з найменшими витратами енергії.

Це потребує необхідності постійно вносити у програми підготовки та перепідготовки управлінських кадрів передові досягнення науки, насамперед досягнення в міждисциплінарній сфері, які комплексно та системно відображають універсальні діалектичні закономірності **узгодженого** розвитку систем. Передусім у керівника повинно формуватися розуміння того, що діяльність організації як системи обумовлена потрійністю причинно-наслідкових зв'язків одночасно в трьох релятивних параметрах: часі, просторі та ресурсах (енергії).

Ця закономірність проявляється і в аналогічній потрійності побудови кожного суб'єкта управління, об'єкт управління якого, повністю віддзеркалює його потрійну структуру (рис. 1). При цьому, згідно із закономірністю «Подібності і спадкоємності» встановлюється пер-

Рис. 1. Причинно-наслідкові зв'язки у структурних основах управління діяльністю підприємства

шочергова потрійність у подальшому розвитку системи: формування цілей, вибір засобів їх досягнення і саме досягнення результату як наслідок діяльності.

Таким чином, керуюча причина розвитку (суб'єкт управління) та керований наслідок (об'єкт управління), своєю чергою, мають також потрійну структурну основу, тому з урахуванням перехідного (узгоджувального) процесу між ними завжди формується сім структуроутворюючих рівнів взаємовідносин підприємства та його зовнішнього середовища. Тобто оскільки кожна система (у тому числі і підприємство) є тривимірною і розвивається у просторі, часі (циклі) та накопичує свій енергетичний потенціал за рахунок ефективного управління, ця тривимірність завжди утворює сім структурних рівнів взаємодії системи (підприємства) у надсистемі (зовнішньому середовищі) та систему взаємодії (прямого і зворотного, або причинно-наслідкового трохвимірного зв'язку із її підсистемами) (рис. 2).

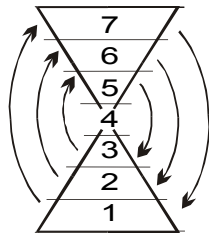

Рис. 2. Сім рівнів

причинно-наслідкових взаємовідносин підприємства із зовнішнім середовищем

При цьому ці рівні повинні бути взаємоузгодженими та рівномірно розвинутими, де: рівні 1–7 – узгодження стратегії розвитку підприємства та його структури; 2–6 – узгодження філософії і політики розвитку підприємства та якості комунікацій між його підсистемами; 3–5 – узгодження колективного індивідуального та фактору у системі управління. Рівень 4 – перехідний, який характеризує вихід підприємства на новий рівень за рахунок переходу від кількісних накопичень в якісні зміни.

Звідси, головною організаційною проблемою керівника є розбудова відповідних умов для узгодження цілей підприємства на семи рівнях його функціонування в зовнішньому середовищі та адекватного розуміння цих цілей кожним працівником (табл. 1).

Враховуючи закономірності циклічного і взаємоузгодженого розвитку систем, пропонуємо схему поетапного формування структурних основ підприємства на основі інноваційного підходу, який відображає єдність етапів отримання знань і інформатизації (аналізу) та використання знань у практиці

Таблиця 1

Взаємоузгоджені рівні функціонування підприємства в його зовнішньому середовищі

№ рівня	Характеристика рівня
7	Відповідальність за соціально-економічний та екологічний стан зовнішнього середовища, на основі чого формуються головна мета, місія підприємства
6	Участь у міжнародній інтеграції за принципами еволюційного розвитку систем, на основі чого формується філософія, політика підприємства
5	Інтеграція з іншими організаціями за умови свідомого впливу на розвиток суспільства, на основі чого обумовлюється відповідна активність підприємства
4	Творчі взаємовідносини підприємства із зовнішнім середовищем регіону на принципах взаємної корисності, на основі чого формується імідж підприємства
3	Управління розвитком взаємозв'язків між структурними підрозділами підприємства на принципах узгодженості ієрархії та синергії, на основі чого формується оптимальна система управління підприємством
2	Формування необхідних взаємозв'язків між структурними підрозділами підприємства на основі взаємного доповнення, взаємодопомоги, внаслідок чого формується оптимальна система комунікацій
1	Забезпеченість персоналу оптимальними умовами для творчого розкриття їх можливостей та здібностей, а також реалізації цілей у результаті діяльності, на основі чого формується оптимальна структура підприємства і його підрозділів

інноваційних перетворень (синтезу) для виходу на якісно новий рівень розвитку підприємства (рис. 3).

На рис. 3, видно, що відповідно до загальних закономірностей розвитку систем, що підтверджується загальновідомою формулою А. Ейнштейна ($E=mc^2$), 1-й і 2-й етапи розвитку (стадії аналізу) кожної соціально-еко-

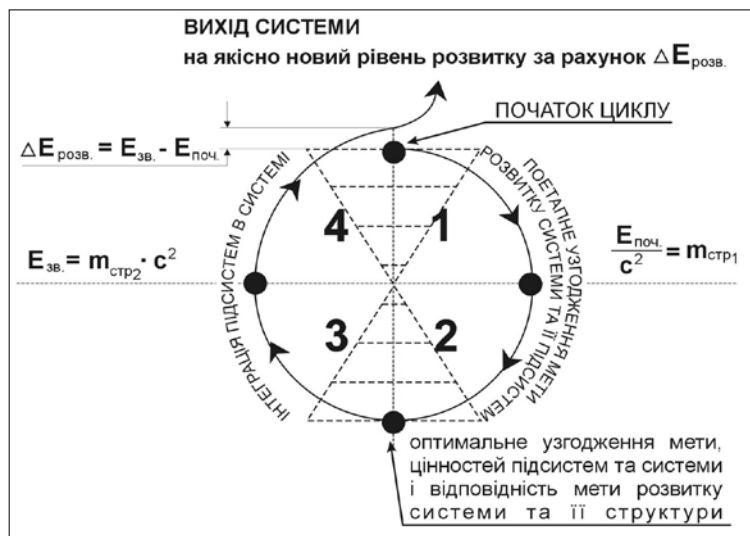

Рис. 3. Чотири етапи розвитку підприємства в процесі формування його життєвого циклу

номічної системи відображають її зародження за формулою ($m_{cmp1} = \frac{E_{нов}}{C^2}$). Це формування первинної інфраструктури (m_{cmp1}) відповідно до мети, що означає структуроутворення із внутрішніми взаємозв'язками між структурними елементами) за рахунок застосування первинної енергії (усіх видів ресурсів) для узгодженого цілеспрямування і зменшення міри хаотичних зв'язків (рівня ентропії – C^2). Тобто *1-й етап* – це зародження, що означає формування основних підсистем організації із її елементів у відповідності до місії організації, глобальної стратегічної мети її еволюційного розвитку; *2-й етап* – стабілізація, означає вдосконалення структури підприємства з відповідними вертикальними та горизонтальними взаємозв'язками між його підсистемами й елементами їх структур. Аналогічно, для держави – це налагодження внутрішніх взаємозв'язків між її регіонами, які знають своє місце і роль у загальній системі, із відповідним вирівнюванням прямого і зворотного зв'язку в управлінні, вирівнюванням використання державних ресурсів і перерахуванням їй відповідної частини прибутку, а також вирошування лідерів із відповідним досвідом управління, здатних управляти соціально-економічними системами на різних рівнях.

Для цього повинні бути відрегульовані законодавча база держави, відповідні нормативні акти для забезпечення ефективних взаємовигідних взаємозв'язків організацій (виробничих, наукових, фінансових тощо) як між собою, так і між ними та державою. Завершення 1-го і 2-го етапів означає повне взаємоузгодження цілей і інтересів усіх підсистем, як у підприємства на мікрорівні, так і у держави на макрорівні. У протилежному випадку кожна система невідвратно приречена на занепад і руйнацію.

3-й і 4-й етапи розвитку (стадії синтезу) соціально-економічної системи відображають розширення інтеграційних процесів як у її внутрішньому середовищі, так і в зовнішньому (формула – $E_{зв} = m_{cmp2} * C^2$).

3-й етап – підйом, що означає управління індивідуальною активністю, продуктивністю та функціональністю підсистем на основі колективної стратегії управління діяльністю підприємства як системи. Для держави це – посилення соціально-економічних інтеграційних, синер-

гетичних зв'язків ($E_{зв}$) різних організацій не тільки всередині простору держави, але й у просторі світового ринку. При цьому сама структура ще більш упорядковується (m_{cmp2}), а хаотичні зв'язки зменшуються (C^2). Але для таких якісних перетворень потрібна бути відпрацьована відповідна законодавча база, а також високий рівень інноваційної свідомості керівного складу підприємства та його персоналу.

4-й етап – означає вихід системи на новий якісний рівень, за рахунок об'єднання підсистем підприємства, організації в єдиний ритм діяльності для привнесення в суспільство (зовнішнє середовище підприємства) товарів та послуг, які стимулюють його до розвитку. Це також входження підприємства у загальний узгоджений ритм розвитку зовнішнього середовища за рахунок упровадження інновацій, що надає підприємству можливість покращання його адаптивності (конкурентоспроможності) і корисності суспільству. Для держави – це повне узгодження інтересів усіх галузей та організацій для її розвитку, введення їх в єдиний злагоджений ритм, що надає можливість вийти на якісно новий рівень сталого розвитку за рахунок додаткових можливостей.

На цьому етапі повністю повинно бути розкрите самоврядування всіх рівнів: територіальне, соціальне, виробниче, взаємоузгодження у просторі держави, часі (циклі) й енергії (фінансово-економічних можливостях). Така формула надає можливість ефективного нарощування інтелектуального капіталу, що формується у процесі накопичення досвіду участі керівників і персоналу в управлінні інноваційним процесом. На мікрорівні (фізичних процесах), відповідно до універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем, такий процес означає перехід руху електрона навколо атомного ядра від *S-орбіти* на *P-орбіту*, тобто на якісно новий рівень розвитку.

Таким чином, у динаміці функціонування підприємства внаслідок прояву причинно-наслідкових зв'язків між рівнями системи 1-7; 2-6; 3-5 та 4-4¹ завжди проявляються чотири етапи (дві стадії) її розвитку: *структуроутворення* та адаптація до зовнішнього середовища – 1-й етап; *розвиток комунікацій* між підрозділами до оптимального рівня – 2-й етап (перша стадія); *управління процесами* внутрішнього розвитку та інтеграційним розвитком зовні – 3-й етап; *самоуправління* в організації та перехідний процес її в нову якість (у більш якісну структуру або руйнація організації як системи, яка не змогла досягти необхідного ступеню зовнішньої та внутрішньої інтеграції – 4-й етап (друга стадія) (рис. 4).

Отже, інноваційний підхід до управління розвитком під-

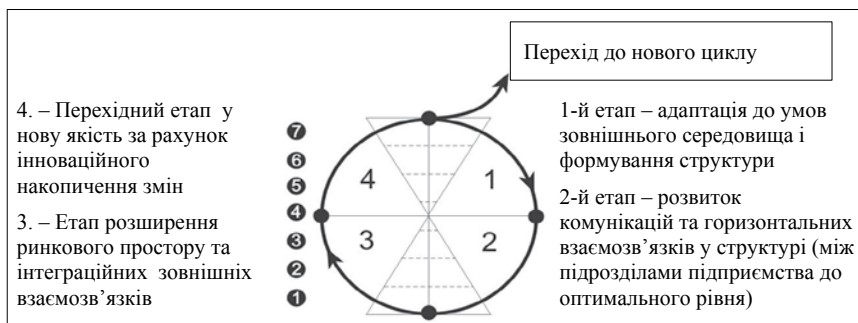

Рис. 4. Чотири етапи розвитку підприємства

приємства являє собою процес поєднання чотирьох етапів реалізації сукупності управлінських функцій – цілевстановлення і планування (1-й етап), організації узгоджених взаємозв'язків між підрозділами (2-й етап), мотивації до узгодженої колективної діяльності (3-й етап) та контролю діяльності елементів структури в єдиному ритмі підприємства (4-й етап), що і надає можливість формування конкурентних переваг. При цьому:

- **функція «ціле встановлення» і «планування»** обумовлює орієнтацію управління конкурентоспроможністю підприємства на досягнення певних цілей, під якими розуміється майбутній рівень конкурентоспроможності об'єкта управління, якого передбачається досягти, що передбачає формування стратегії і тактики реалізації цілей і завдань, розробку програм, складання планів реалізації як у цілому по підприємству, так і його окремих структурних підрозділах;

- **функція «організація»** забезпечує практичну реалізацію прийнятих планів і програм; із нею пов'язані питання розподілу матеріальних, фінансових та трудових ресурсів між окремими напрямками операційної діяльності; коли в процесі організаційної діяльності забезпечується необхідна узгодженість дій операційних підрозділів та окремих фахівців у реалізації прийнятих планів;

- **функція «мотивація»** забезпечує використання мотиваційних (як економічних, так і соціально-психологічних) регуляторів активності суб'єктів управління конкурентоспроможністю підприємства;

- **функція «контроль і регулювання»** забезпечує нагляд і перевірку відповідності досягнутого рівня конкурентоспроможності підприємства поставленим вимогам; передбачає розробку стандартів для контролю у вигляді системи якісних і кількісних показників, що дають змогу перевірити результативність процесу реалізації вироблених планів та програм, своєчасно вносити зміни, які сприяють досягненню поставленої мети підприємства.

Проблема приведення системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання потребує вивчення алгоритму дії універсальних діалектичних законів на економічні процеси узгодженого розвитку багаторівневих систем (людини, підприємства, суспільства, міжнародного співтовариства).

Наприклад, широко відома в математиці крива розподілення поля помилок в розрахунках (гаусіана) відображає одну з універсальних закономірностей узгодженого розвитку систем (закон циклічності), тому вивчається у багатьох наукових дисциплінах, але, на жаль, у підготовці фахівців з управління щодо цього немає відповідного міждисциплінарного синтезу, який би давав більш глибоке розуміння алгоритму дії цієї закономірності, що надавало б можливість уникати виникнення тіньової економіки та криз (рис. 5).

Ця закономірність відома у фізиці як крива зростання напруженості магнітного поля [3, с. 45–46]; у фізіології – як крива сприйняття кольорової гама зором людини [4, с. 56–58]; у біології – як крива ритму енергообміну клітини в організмі людини [4, с. 58–59]; у медицині – як крива насичення киснем організму при диханні [4, с. 59–60]; в економічній теорії – як крива Лаффера (залежності абсолютної величини податку, що надходять в бюджет, від розміру відсоткової ставки [6, с. 73–75]).

Звідси очевидно, що держава повинна забезпечити гнучку законодавчу базу для ефективного розвитку підприємств, у тому числі і щодо системи гнучкого оподаткування, коли на першому етапі структуроутворення, перспективного розвитку й адаптації підприємства до зовнішнього середовища держава повинна забезпечити тільки 10% (перетин кривої на графіку) сукупного податку від прибутку під-

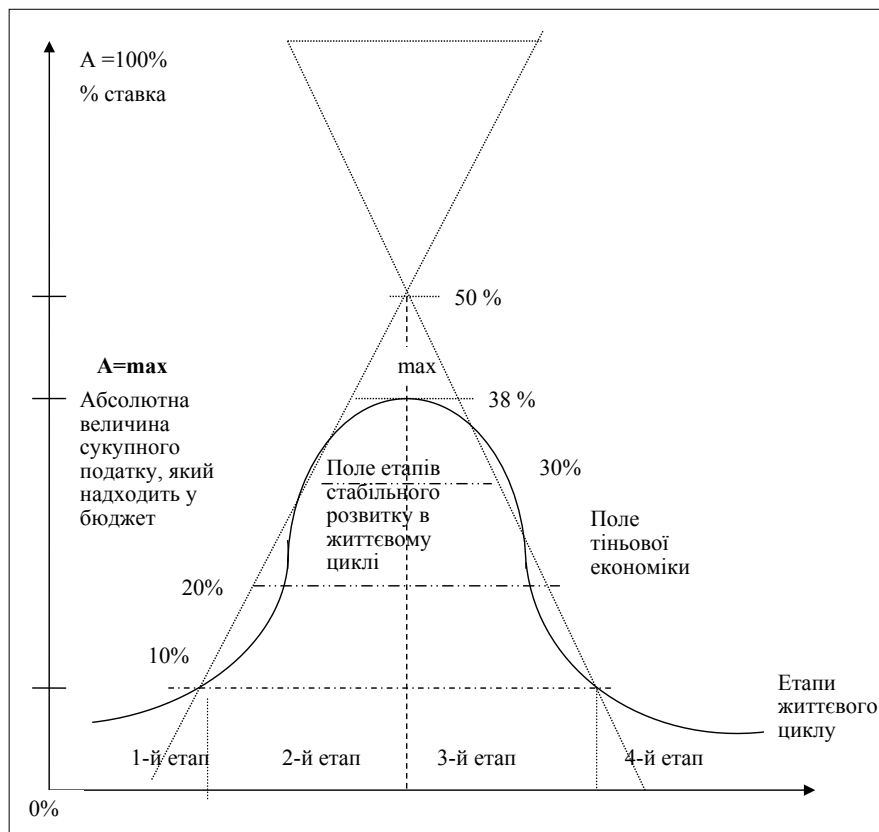

Рис. 5. Графік удосконалення системи оподаткування з урахуванням чотирьох етапів розвитку підприємства

приємства. На другому і третьому етапах, коли підприємство увійшло в потрібний ритм діяльності, сукупний податок повинен становити не більше 38%.

І на четвертому етапі він також повинен становити не більше 10%, оскільки підприємство повинно впроваджувати кардинальні інноваційні зміни за рахунок накопичених власних ресурсів. Безпідставне збільшення сукупного податку підприємств невідворотно призводить до збільшення поля тіньової економіки.

Відповідно до схеми повного циклу інноваційного процесу підприємства, який формується на основі прояву тривимірності структурних основ підприємства у часі, просторі та ресурсних можливостях (енергії) у чотирьох етапах динаміки розвитку, що утворює 12 детермінант – етапів управлінського циклу, можна визначити і його ключові фактори успіху (табл. 2).

Входження підприємства в єдиний ритм розвитку із зовнішнім середовищем – це врівно-

важення ним трьох факторів: **індивідуального** (дотримання особистих інтересів і цілей для свого розвитку), **колективного** (узгодження своїх інтересів і цілей, а також інтересів і цілей партнерів, споживачів, постачальників), і **соціального** (дотримання інтересів і цілей розвитку суспільства).

Висновки. Дослідження, які проведені на підприємствах різних форм власності в Україні, Росії та Польщі з участю автора, виявили ці особливості і проблеми у розвитку підприємств. Підсумовуючи результати аналізу ефективності діяльності підприємств, зауважимо, що чим вище рівень узгодженості комплексу складових елементів у структурних основах підприємства, тим більше у нього конкурентних переваг.

Отже, кожне підприємство є відкритою системою, яка невинно саморозвивається, і для досягнення ефективного розвитку воно повинно покладатись на: структурно-динамічну систему узгодженого розвитку всіх складових елементів, систему управління, яка базується на дії універсальних закономірностей розвитку систем і забезпечує його оптимальну діяльність на всіх етапах розвитку (структурування, розвиток горизонтальних зв'язків між підсистемами, та трансформаційним виходом на більш високий якісний рівень розвитку); систему управління і самоуправління, які розкривають ініціативу та відповідальність керівництва і персоналу за розвиток підприємства.

Таблиця 2
Ключові фактори успіху підприємства згідно зі схемою повного циклу інноваційного розвитку

№ етапу	Характеристика факторів успіху інноваційного розвитку підприємства
1	1 – узгодження цілей інноваційного розвитку підприємства і цілей розвитку зовнішнього середовища
2	2 – узгодження ресурсних потреб та інноваційних можливостей підприємства.
3	3 – узгодження стратегії і тактики розподілу ресурсів упродовж конкретної фази життєвого циклу підприємства
4	4 – узгодження всіх видів господарсько-технологічних процесів підприємства в єдиному алгоритмі
5	5 – узгодження функціональної діяльності всіх підрозділів підприємства
6	6 – узгодження всіх комунікацій між підрозділами підприємства
7	7 – узгодження дій оперативного регулювання і координації діяльності підрозділів
8	8 – узгодження кадрової політики підрозділів, системи навчання та перепідготовки персоналу
9	9 – узгодження цілей і завдань підприємства та інтересів персоналу у системі мотивації
10	10 – узгодження факторів системи якості підприємства і рівня задоволення потреб споживачів
11	11 – узгодження маркетингової політики підприємства і його аналітико-дослідницького потенціалу
12	12 – узгодження фінансових перспектив та ресурсних можливостей підприємства

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
2. Пашкус Н.А. Современные теории управления: теории менеджмента на пороге XXI века / Н.А. Пашкус, В.Ю. Пашкус, З.А. Савельева. – СПб. : Сентябрь, 2002. – 268 с.
3. Поляков В. А. Универсальная экономическая теория. Организационный механизм управления / В.А. Поляков. – М. : Новый центр, 2014. – 192 с.
4. Поляков В.А. Философия управления / В.А. Поляков. – М. : Новый центр, 2012. – 88 с.
5. Субетто А.И. Ноосферизм. Т. 1. Введение в ноосферизм / А.И. Субетто. – СПб. : Астерион, 2003. – 538 с.
6. Федулова Л.І. Управління інноваційним розвитком підприємства // / Л.І. Федулова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 2. – С. 122–135.
7. Френц М. Открытые и закрытые инновации: сравнительный анализ национальных практик / М. Френц, Л. Ламберт // Форсайт. – 2008. – № 3(7). – С. 16–31.
8. Чухно А.А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А.А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–16.